

Promocija ljudskih prava kroz publikacije AIRE Centra

► Pripremila: Minja Trnka, AIRE Centar

Kao nevladina organizacija koja je posvećena jačanju vladavine prava, AIRE Centar djeluje putem više projekata koji se fokusiraju na promociju ljudskih prava. Već dvadeset godina, AIRE Centar je posvećen stvaranju značajnih promjena i zalaganju za ciljeve u koje duboko vjeruje. Dokumentovanje ovog „putovanja“, dijeljenje saznanja i širenje svijesti putem različitih publikacija koje AIRE Centar objavljuje predstavlja sastavni dio njegovog rada. Te publikacije ne samo da oslikavaju razvoj do kojeg je AIRE Centar došao, već služe i kao dokaz posvećenosti njegovog tima i zajednica s kojim radi. Ovo je razlog zbog kojeg će ovim putem biti predstavljene neke od ključnih publikacija koje je AIRE Centar objavio posljednjih godina. Svaka od predstavljenih publikacija zauzima posebno mjesto u historiji i angažmanu AIRE Centra, predstavljajući pri tome prekretnice, izazove i uspjehe koji su oblikovali misiju ove organizacije. U nastavku možete saznati, ili se podsjetiti, na neke od publikacija koje su od posebnog uticaja na zagovaranje i oblikovanje diskursa u pravosuđu u Bosni i Hercegovini.

Migrantska kriza

Migrantska kriza iz 2015. godine, koja se često naziva „evropska migrantska kriza“, jedan je od najznačajnijih humanitarnih izazova u novijoj historiji, prvenstveno potaknuta naglim povećanjem broja izbjeglica i migranata koji su pristizali u Evropu. Tokom evropske migrantske

krize Zapadni Balkan je postao kritična tranzitna regija, jer su stotine hiljada migranata i izbjeglica prolazile kroz to područje na putu ka zapadnoj Evropi. Značajan dio odgovora na migrantsku krizu bio je proces u vezi sa azilom. Ovim kratkim uvodom predstavljamo prvu publikaciju *Evropsko pravo o azilu kroz sudsku praksu – Vodič za sudije, donosioce odluka i praktičare* koju je AIRE Centar objavio 2016. godine. Ta publikacija pruža sveobuhvatan pregled međunarodnog i regionalnog sistema zaštite lica izloženih riziku, posebno u vezi s pitanjima azila. U prvom dijelu predstavljeni su pravni okviri unutar kojih se analiziraju ključni međunarodni i regionalni pravni instrumenti, uključujući Ženevsku konvenciju iz 1951. godine, Evropsku konvenciju za zaštitu ljudskih prava (u daljem tekstu: EKLJP), kao i pravne tekovine EU koje se odnose na azil. Nakon toga predstavljena je praksa Evropskog suda za ljudska prava (u daljem tekstu: ESLJP) i Suda pravde Evropske unije (u daljem tekstu: SPEU). Također, pročitajte sažetke i stručne komentare značajnih slučajeva koji se tiču azila čiji su fokus zabrana mučenja (član 3. EKLJP), uslovi pritvora i primjena privremenih mjera prema Pravilu broj 39 Poslovnika ESLJP. Predstavljeni su sažeci i komentari 15 slučajeva koji se odnose na tumačenje pravnih tekovina EU u vezi sa azilom. Cilj publikacije je edukacija pravnih i drugih institucija, posebno u regionu Zapadnog Balkana, kako bi se unaprijedilo usklađivanje sa evropskim pravnim standardima u oblasti azila.

Aktuelni pregled presuda i odluka Evropskog suda za ljudska prava

Vladavina prava predstavlja ključni princip koji podrazumijeva jednakost svih građana pred zakonom, a AIRE Centar radi na njenom unapređenju putem usklađivanja pravosudnih sistema u regionu sa standardima EKLJP i praksom ESLJP. Jedan od primjera jeste analiza zakonodavstva i sudskih odluka, te objavljivanje primjera dobre prakse. S tim u vezi, 2017. godine AIRE Centar je objavio šest publikacija koje objedinjuju praksu ESLJP u odnosu na zemlje Zapadnog Balkana (BiH, Hrvatska, Sjeverna Makedonija, Srbija, Crna Gora i Albanija). U publikaciji *Praksa Evropskog suda za ljudska prava u odnosu na Bosnu i Hercegovinu do kraja 2016.* dat je pregled presuda i odabranih odluka o dopuštenosti koje je ESLJP usvojio povodom aplikacija podnesenih protiv Bosne i Hercegovine nakon što je 12. jula 2002. godine država ratifikovala EKLJP. Do 31. decembra 2016. godine Sud je donio 45 presuda i 76 odluka o dopuštenosti u odnosu na Bosnu i Hercegovinu^[43]. Praksu Suda u odnosu na sve zemlje Zapadnog Balkana do 2016. godine možete pročitati u publikacijama dostupnim na službenoj stranici AIRE Centra. AIRE Centar je nastavio s aktivnostima usklađivanja pravosudnih sistema u regiji sa standardima EKLJP i praksom ESLJP i u narednim godinama kroz izdavanje publikacija, a između ostalog i putem izdavanja časopisa *Pravna hronika*, koji redovno prikazuje značajne odluke Suda u Strazburu.

Oduzimanje nezakonito stečene imovine

Institut oduzimanja nezakonito stečene imovine je ključni alat u borbi protiv kriminala i korupcije, jer omogućava da se trajno oduzme imovina stečena kriminalnim djelovanjem poput

korupcije, trgovine drogom, organizovanog kriminala i „pranja novca“. Taj pravni mehanizam ne samo da sankcioniše počiniocima već sprečava i njihovo daljnje bogaćenje na nezakonit način a, istovremeno, vraća sredstva u legalne tokove ili koristi za društvo. Na Zapadnom Balkanu, gdje su korupcija i organizovani kriminal ukorijenjeni problemi, institut oduzimanja nezakonito stečene imovine ima ključnu ulogu u jačanju vladavine prava. Njegova primjena pomaže da se demotivišu počinioci kriminalnih aktivnosti, da se jača povjerenje građana u pravosudni sistem i da se poboljša međunarodni ugled zemalja regiona. Također, efikasna primjena tog instituta usklađuje zakonodavne okvire sa standardima Evropske unije, što ima presudan značaj za procese evropskih integracija tih zemalja.

Mehanizmi zapljene i oduzimanja dostupni u jurisdikcijama Zapadnog Balkana

Putem projekta „Borba protiv korupcije i organiziranog kriminala na Zapadnom Balkanu kroz jačanje regionalne saradnje u povratu imovine“ AIRE Centar je prepoznao značaj instituta oduzimanja nezakonito stečene imovine, pa je u saradnji sa partnerima 2018. godine objavio publikaciju pod nazivom *Povrat imovine na Zapadnom Balkanu - Komparativna analiza zakonodavstva i prakse*. Publikacija pruža analizu i pregled mehanizama zapljene i oduzimanja imovine na Zapadnom Balkanu s posebnim fokusom na povrat imovine stečene kriminalom. Iako su međunarodni i evropski standardi u velikoj mjeri integrisani u nacionalna zakonodavstva, njihova primjena u praksi i dalje predstavlja izazov. Uočeni su specifični lokalni problemi koji se mogu rješavati putem regionalne saradnje. Koja su predložena rješenja za unapređenje tih postupaka možete saznati u toj publikaciji.

[43] Praksa Evropskog suda za ljudska prava u odnosu na Bosnu i Hercegovinu za 2016, AIRE Centar, 2017, str. 7, dostupno na <https://airewb.org/the-case-law-of-the-european-court-of-human-rights-with-respect-to-bosnia-and-herzegovina-up-until-the-end-of-2016/>.

Praktični primjeri

Imajući u vidu prethodnu publikaciju, AIRE Centar je, također, objavio *Priručnik o djelotvornom oduzimanju imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom u skladu s evropskim i međunarodnim standardima*. Taj priručnik služi kao vodič za pravne stručnjake, kao pomoć za rješavanje složenih slučajeva povrata imovine. U njemu su navedeni detaljni praktični koraci za implementaciju mjera povrata imovine, uključujući ključne evropske i međunarodne standarde. U priručniku je naglašena važnost usklađivanja postupaka sa zaštitom ljudskih prava, čineći ga na taj način nezamjenjivim alatom za sudije, tužioce i donosioce odluka u regionu.

Međunarodna saradnja

Da bi se postigao potpuni efekat i osigurao uspjeh kada je u pitanju institut povrata nezakonito stečene imovine, potrebno je osigurati međunarodnu saradnju, što nije nimalo lak posao, imajući u vidu samo jezičke barijere i varijacije u nacionalnim zakonodavstvima. To predstavlja i razlog za izdavanje treće publikacije koja se fokusirala na olakšavanje prekogranične saradnje, što je značajan aspekt uspješnog povrata imovine. Publikacija *Instrumenti i najbolje prakse u međunarodnoj saradnji za oduzimanje imovinske koristi* je ponudila smjernice o međunarodnim pravnim standardima, mehanizmima saradnje i procesima za međusobnu pravnu pomoć. U toj publikaciji možete steći uvid u najbolju praksu za međusobnu pravnu pomoć, a njen konačni cilj je omogućiti praktičarima da se efikasno snalaze u složenim međunarodnim okvirima.

Regionalna metodologija za praćenje najbolje prakse i ključni koraci u upravljanju oduzetom imovinom

Monitoring slučajeva povrata nezakonito stečene imovine nije samo tehnička mjera već strateški alat u borbi protiv korupcije i

organizovanog kriminala. On omogućava pravosudnim sistemima da budu odgovorniji, efikasniji i transparentniji, čime doprinosi širem cilju - izgradnji društva zasnovanog na vladavini prava. Statističko praćenje predmeta povezanih sa oduzimanjem imovine, uključujući broj slučajeva, prirodu krivičnih djela i vrednovanje oduzete imovine, ključno je za procjenu efikasnosti. Međutim, zbog različitih zakonskih definicija i složenosti mehanizama za izvršenje sudskih presuda o trajnom oduzimanju imovine, veliki broj država suočava se s problemima pri uspostavljanju preciznih sistema za statističko praćenje. Problemi mogu uključivati administrativne barijere, nedostatak stručnosti i troškove u vezi sa izvršenjem naloga. Pouzdana statistika je ključna ne samo za praćenje djelotvornosti već i za jačanje povjerenja javnosti u institucije poput policije, tužilaštava i sudova. Savremeni pristupi, uključujući prošireno oduzimanje i oduzimanje u odsustvu, zahtijevaju efikasne mehanizme za praćenje kako bi se procijenili efekti novih politika i unaprijedila upotreba instrumenata za povrat imovine. Osim finansijskih rezultata, važno je razumjeti odvratajući efekat tih mjera i njihovu ulogu u borbi protiv organizovanog kriminala i korupcije. U publikaciji *Djelotvorno sprovođenje mjera oduzimanja imovine na Zapadnom Balkanu: prikaz regionalne metodologije za praćenje, ključnih mjerila i studija slučaja dobre prakse* dat je prikaz regionalne metodologije za praćenje najbolje prakse i narednih koraka i u njemu su predstavljeni i najvažniji standardi koji proistječu iz međunarodnih izvora, naročito Evropske unije. Također, u toj publikaciji možete pročitati o najboljim primjerima dobre prakse koji su predstavljeni u obliku studija slučaja.

Analiza međunarodnih standarda

Još ćemo se samo kratko zadržati na ovoj temi i predstaviti *Oduzimanje imovinske koristi pribavljene korupcijom i teškim i organizovanim kriminalom - Pregled međunarodnih i evropskih standarda, smjernica i relevantne prakse Evropskog suda za ljudska prava*, publikaciju

koju je izdao AIRE Centar 2024. godine. U toj publikaciji se analiziraju osnovna načela međunarodnih instrumenata i prakse ESLJP, nudeći pri tome smjernice za rješavanje praktičnih pitanja. Namijenjena je sudijama, tužiocima, praktičarima i donosiocima odluka, kojima pruža detaljan pregled ključnih međunarodnih konvencija, direktiva i sudske prakse s ciljem unapređenja vladavine prava i pravde putem efikasnijeg odlučivanja o oduzimanju nezakonito stečene imovine i jačanja međunarodne saradnje.

Posebne istražne radnje

U zakonodavstvu Bosne i Hercegovine posebne istražne radnje predstavljaju specifične metode istrage koje omogućavaju organima za provođenje zakona i tužilaštvima da efikasnije istražuju složene oblike kriminala poput organizovanog kriminala, korupcije, terorizma i trgovine ljudima. Zakonodavni okvir u BiH reflektuje potrebe za borbu protiv složenog kriminala u kontekstu međunarodnih standarda. Posebne istražne radnje su usklađene s međunarodnim dokumentima poput EKLJP (član 8 – pravo na privatnost) i preporukama Vijeća Evrope. Istovremeno, zbog fragmentiranosti pravnog sistema u BiH, koja se ogleda u postojanju različitih pravnih okvira na državnom, entitetskom i nivou Brčko distrikta, postoje izazovi u njihovoj implementaciji. AIRE Centar je prepoznao značaj te teme koja je, ujedno, bila i tema drugog godišnjeg Pravosudnog foruma. Kao što znamo, Forum omogućava kontinuiran dijalog najviših sudskih instanci u BiH i do danas je prepoznat kao jedan od najznačajnijih pravosudnih događaja čiji je cilj da unaprijedi poštivanje ljudskih prava i evropskih standarda. Imajući to u vidu, AIRE Centar je izdao praktikum *Posebne istražne radnje* koji sadrži relevantne odredbe Ustava Bosne i Hercegovine i pregled relevantnog zakonodavstva u Bosni i Hercegovini o primjeni posebnih istražnih radnji, te praksu Ustavnog

suda BiH i ESLJP u vezi s primjenom posebnih istražnih radnji kao što su nadzor i tehničko snimanje telekomunikacija, nadzor i tehničko snimanje prostorija, tajno praćenje i tehničko snimanje lica, „transportnih sredstava” i predmeta, korišćenje prikrivenih istražilaca i informatora, simulirani otkup predmeta i simulirano davanje otkupnine, te nadzirani prijevoz i isporuka predmeta krivičnog djela^[44]. Cilj tog praktikuma je da pruži stručnoj javnosti alat za dosljedniju i efikasniju primjenu tih mjera u skladu s ljudskim pravima.

Utjecaj pandemije COVID-19 na primjenu Evropske konvencije o ljudskim pravima

Pandemija COVID-19 značajno je utjecala na primjenu i interpretaciju EKLJP stvarajući potrebu da se napravi balans između zaštite javnog zdravlja i očuvanja ljudskih prava. Ograničenja koja su vlade širom Evrope uvodile, uključujući karantine, zabrane kretanja, obustavu rada pojedinih sektora i restrikcije okupljanja, direktno su utjecala na prava garantovana Konvencijom. Pandemija COVID-19 postavila je izazove za primjenu Evropske konvencije, ali i potvrdila njenu važnost za očuvanje osnovnih prava. Iako je veliki broj restrikcija bio opravdan potrebom da se zaštiti javno zdravlje, ESLJP i druge institucije naglašavaju da svako ograničenje mora biti proporcionalno, privremeno i predmet pravne kontrole kako bi se spriječile zloupotrebe i osigurala zaštita ljudskih prava u kriznim situacijama. Imajući u vidu sve navedeno, AIRE Centar je izdao 2020. godine priručnik *COVID-19 i njegov uticaj na ljudska prava - Pregled relevantne prakse Evropskog suda za ljudska prava*. U prvom dijelu vodič pruža sažetu analizu prava iz Konvencije koja su najviše povrijeđena pandemijom COVID-19 i načina na koje su države odgovorile na krizu. Taj pregled, zasnovan na odredbama Konvencije, kao i na najrelevantnijim presudama i odlukama Suda u Strazburu, pokušava primijeniti postojeću sudsku

[44] Pregled prakse Ustavnog suda Bosne i Hercegovine u vezi s posebnim istražnim radnjama, AIRE Centar, 2019, str. 5.

praksu na nove okolnosti s kojima su države bile suočene. S obzirom na to da su pojedine države, kao odgovor na pandemiju, koristile mogućnost da derogiraju prava iz Konvencije prema članu 15, u ovom dijelu detaljno su objašnjeni procesni i materijalni uslovi za zakonito provođenje takvih mjera. Vodič se bavi institucionalnim i procesnim garancijama koje su neophodne za očuvanje ljudskih prava tokom kriznih situacija.

Nezavisnost i nepristrasnost pravosuđa

Sve o čemu je do sada bilo govora ne bi bilo moguće bez temeljnog načela nezavisnosti i nepristrasnosti pravosuđa, koje predstavlja osnov vladavine prava i koje je ključno za osiguranje pravičnosti, jednakosti i zaštite osnovnih ljudskih prava. Nezavisno pravosuđe omogućava sudijama i tužiocima da donose odluke slobodno, bez političkog utjecaja ili pritiska, a nepristrasnost garantuje da se svaka strana u postupku tretira ravnopravno, bez predrasuda ili favorizovanja. Zaštita nezavisnosti i nepristrasnosti pravosuđa nužna je ne samo da bi se ispunili zahtjevi iz člana 6. EKLJP već i da bi se obezbijedilo da sudovi djelotvorno štite sva ostala prava zajemčena Konvencijom^[45]. Upravo to temeljno načelo dovodi nas do naše sljedeće publikacije *Nezavisnost i nepristrasnost pravosuđa - Pregled relevantne prakse Evropskog suda za ljudska prava*. Ta publikacija pruža objašnjenja ključnih načela koja je uspostavio ESLJP pri tumačenju i primjeni prava na suđenje pred nezavisnim i nepristrasnim sudom, osnovanim u skladu sa zakonom, te sažete prikaze najvažnijih slučajeva iz njegove prakse o toj temi. Nezavisnost i nepristrasnost sudova, s druge strane, ogledaju se i u njihovoj transparentnosti koja je usko povezana sa zaštitom podataka i privatnošću ličnih podataka. Zaštita podataka i privatnost ličnih informacija postaju sve važnije s obzirom na rapidan razvoj tehnologije, koji omogućava veću interakciju između ljudi i organizacija, ali koji otvara i nova pitanja u vezi sa ljudskim pravima.

Ravnoteža između zaštite podataka i transparentnog pravosuđa

Publikacija *Ostvarivanje ravnoteže između zaštite podataka i transparentne pravde: evropski pravni okvir* analizira pravne aspekte zaštite ličnih podataka i privatnosti u kontekstu sudskih postupaka, uključujući istražne faze, pitanja tokom suđenja i po završetku postupka, kao i razvijanje sudske prakse o „pravu na zaborav“. U okviru publikacije razmatraju se potencijalna kršenja ljudskih prava, kao što je presretanje šifrovane komunikacije i razmjena ličnih podataka između država. Osim EKLJP i prakse ESLJP, analizira se i razvoj prava EU, te presude Suda pravde EU. Pravo na privatnost, iako nije posebno uvršteno kao pravo u EKLJP, ima ključnu važnost za očuvanje prava na privatni i porodični život. Sudska praksa pokazuje kako zaštita podataka utječe na različite aspekte sudskih postupaka, od tajnog nadzora do upotrebe ličnih podataka kao dokaza. Pitanje usklađivanja prava na pravično suđenje i zaštitu podataka je često izazovno, posebno u kontekstu javnosti suđenja i prava na slobodu izražavanja. U publikaciji se analizira zaštita ličnih podataka u različitim fazama sudskog postupka, uključujući prikupljanje i čuvanje podataka od države, kao i moguće povrede prava na privatnost u slučajevima masovnog presretanja komunikacija i infiltracije u šifrovane podatke. Također, analizira se kako objavljivanje informacija tokom sudskih postupaka može ugroziti prava zajemčena Konvencijom poput pretpostavke nevinosti i zaštite ličnih podataka. U toj analizi publikacija nudi smjernice za postizanje ravnoteže između javnog interesa i zaštite privatnosti u pravosudnim procesima.

Rodna ravnopravnost i položaj žena u zemljama Zapadnog Balkana

Status žena na Zapadnom Balkanu obuhvata niz izazova uprkos određenim naprecima u oblasti prava i rodne ravnopravnosti. U velikom broju zemalja u regionu žene su zakonski ravnopravne sa muškarcima, ali, ipak, postoje značajne razlike između tih formalnih prava i njihove praktične primjene. Na tržištu rada žene se često suočavaju sa nižim platama, ograničenim mogućnostima za napredovanje u karijeri i slučajevima diskriminacije u odnosu na muškarce. Tradicionalne društvene norme i stereotipi i dalje imaju značajan utjecaj, što rezultira nedovoljnom zastupljenošću žena u političkim sferama, upravljanju i kritičnim pozicijama vlasti. Nasilje zasnovano na spolu i dalje je ozbiljan problem, a pravosudni sistemi često ne uspijevaju pružiti adekvatnu zaštitu i podršku žrtvama. U okviru inicijative o rodnoj ravnopravnosti i pravosuđu na Zapadnom Balkanu, AIRE Centar je izdao niz publikacija koje govore o toj problematici. U publikaciji *Rodna ravnopravnost i diskriminacija na osnovu pola - Vodič kroz relevantnu jurisprudenciju Evropskog suda za ljudska prava* možete vidjeti pregled sudske prakse ESLJP o rodnoj ravnopravnosti i diskriminaciji na osnovu spola, koji je organizovan kao tematske cjeline. Te cjeline obuhvataju pitanja rodno zasnovanog nasilja, privatnog i porodičnog života, rada i zapošljavanja, položaja Romkinja, izbjeglica i tražilaca azila, kao i rodne stereotipe i diskriminaciju tokom sudskih postupaka. Posebna pažnja posvećena je intersekcionalnom pristupu diskriminaciji pri čemu se analiziraju situacije u kojim se diskriminacija na osnovu spola preklapa s drugim osnovama poput invaliditeta, seksualne orijentacije, etničkog porijekla ili prava transrodnih osoba. Drugi dio tog vodiča sadrži sažetke ključnih odluka ESLJP u predmetima koji se tiču diskriminacije na osnovu spola, koje pravnicima i donosiocima politika u regionu daju praktičan alat za bavljenje tim pitanjima.

Pravosudni odgovor na femicid u zemljama Zapadnog Balkana

Kada govorimo o položaju žene i rodnoj ravnopravnosti, nemoguće je ne spomenuti krivično djelo femicid. Tako, putem publikacije *Analiza prakse sudova u procesuiranju femicida i pokušaja femicida u Bosni i Hercegovini 2017-2021* možete steći jasniju sliku o tom krivičnom djelu. U njoj je dato istraživanje koje se fokusiralo na analizu pravnog okvira koji se odnosi na ubistva u Bosni i Hercegovini, kao i na pregled sudske prakse koje obuhvata ta publikacija. Analiza obuhvata i pravnu kvalifikaciju krivičnih djela, fenomenološke karakteristike počinjenih djela, profile počinitelaca i žrtava, izrečene krivične sankcije, trajanje sudskih postupaka, te odlučivanje o imovinskopравnim zahtjevima. Publikacija, također, uključuje detaljan prikaz nekoliko izdvojenih slučajeva. Imajući u vidu tu temu, nemoguće je ne spomenuti priručnik *Postupanje u slučajevima femicida - Priručnik za pravosuđe*, koji je izdao AIRE Centar 2023. godine u saradnji sa nevladinom organizacijom „FemPlatz“. U istraživanju koje je prethodilo izdavanju tog priručnika i koje je provedeno u šest zemalja Zapadnog Balkana uočene su razlike u zakonodavnom okviru i odgovoru pravosuđa na femicid, ali i značajne sličnosti. Rezultati istraživanja ukazuju na to da je slaba primjena zakona glavni uzrok neadekvatnog odgovora na femicid. Iako femicid nije posebno definisan u zakonodavstvu velikog broja država, pravosuđe ima mogućnost da procesuiru rodno zasnovana ubistva žena. U preporukama se naglašava da je potreban ozbiljniji pristup pravosudnih organa, te detaljna analiza tih krivičnih djela i adekvatnije kažnjavanje. Priručnik objašnjava femicid kao rodno zasnovano ubistvo i pruža vodič za njegovu pravnu kvalifikaciju, uzimajući u obzir olakšavajuće i otežavajuće okolnosti. Istraga femicida treba da prevazilazi puko utvrđivanje činjenica i da uzme u obzir moguće mizogene stavove, prethodno nasilje i druge relevantne činjenice. Priručnik obuhvata i primjenu standarda Istanbulske konvencije i pravilno odmjeravanje kazne u slučajevima femicida.

Zaštita životne sredine i ljudskih prava u Evropi

Na kraju ovog članka pažnju ćemo kratko posvetiti jednom od najvažnijih pitanja 21. stoljeća, pitanju zaštite životne sredine i ljudskih prava. Veza između ljudskih prava i zaštite životne sredine u Evropi je ključna, jer zdravo okruženje omogućava da se ostvare osnovna prava poput prava na život, zdravlje i dostojanstvo. Ekološke krize, poput klimatskih promjena i zagađenja, direktno ugrožavaju ta prava, te zahtijevaju integrisane pristupe koji balansiraju ekološku održivost i ljudska prava. Evropa prednjači u tranziciji ka zelenoj ekonomiji, osiguravajući pravednost prema radnicima i zajednicama putem inicijativa poput Evropskog zelenog dogovora. Instrumenti poput Arhuske konvencije omogućavaju građanima da učestvuju u donošenju odluka i da štite svoja prava, a ESLJP presuđuje u slučajevima koji uključuju ekološke rizike i ljudska prava. Kao globalni lider, Evropa ima odgovornost da inspiriše održivost i pravdu, integrišući te vrijednosti u svoje zakonodavne i političke strategije. Publikacija *Ljudska prava i zaštita životne sredine u Evropi - Pregled sudske prakse Evropskog suda za ljudska prava*, izdata u saradnji sa Sustineri Partners, istražuje kako EKLJP integriše zaštitu životne sredine putem osnovnih ljudskih prava. Analizirajući slučajeve koji povezuju ekološke štete s pravima poput prava na život, zdravlje, privatnost i imovinu, publikacija ukazuje na utjecaj degradacije

životne sredine na ljudska prava. Fokus je usmjeren na izazove poput klimatskih promjena, zagađenja i prirodnih katastrofa, te je naglašena obaveza država da spriječe i ublaže ekološku štetu u skladu sa EKLJP. Primjerima, poput slučaja *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz protiv Švicarske* pokazuje se kako jurisprudencija ESLJP postavlja nove standarde državne odgovornosti u kontekstu klimatskih promjena. Taj vodič pruža praktične smjernice za pravne stručnjake i donosiocima politika, ističući pri tome da ljudska prava imaju ključnu ulogu u unapređenju zaštite životne sredine.

Transparentnost i odgovornost, prenos znanja, harmonizacija praksi, promocija vladavine prava samo su neki od razloga zašto je ostavljanje pisanog traga u oblastima kao što su ljudska prava, zaštita životne sredine, pravosudna reforma ili borba protiv nezakonito stečene imovine krucijalno važno. Također, zapisivanje važnih tema i slučajeva osigurava da iskustva i znanje budu dostupni budućim generacijama, čime se omogućava i kontinuitet u pravosudnom i društvenom razvoju. Te publikacije i zapisi služe kao most između teorije i prakse, omogućavajući bolje razumijevanje i efikasniju implementaciju zakona i međunarodnih standarda. Sve publikacije koje je izdao AIRE Centar na putu svoje borbe za vladavinu prava i ljudska prava možete pronaći na službenoj web-stranici AIRE Centra (<https://airewb.org/category/library/>) na službenim jezicima u BiH.